

שום זלזול בכבודן ובכל דבר, בזה שנפטרו מלימוד התורה וממצות שהזמן גרמן, וליכא כלל שום סיבה להתרעם כלל. וזה יש לכתר"ה להסביר בכל פעם ופעם ולהיות תקיף וחזק בדעתו שהוא כדיני התורה, למחות באלו הנשי שאחר כל זה יעמדו בדעתן האולת והעקושה, שלא לשנות שום דבר ממנהגי ישראל הקדושים...

ולכאורה נראה מתוך דבריו שבנכרים אין חילוק כדיני קדימה בין אנשים לנשים, שהרי החילוק בישראל נובע מריבוי מצוות של האנשים, וזה אינו בכך נח. וכמדומני שכן כתב בספר אמת ליעקב לגר"י קמינצקי זצ"ל — עיוני מקרא.

טעמים נוספים: ע' ילק"ש שמואל עה; תפארת ישראל (מהר"ל) ד; לו; דובר צדק (לר"צ הכהן) נר מצוה א; לקח טוב (לר"י ענגיל) ז ד"ה ודרך; איש וביתו — פרק ח.

דף לה

הערות ובאורים בפשט

'משום דהוה תלמוד תורה ופדיון הבן שני כתובים הבאים כאחד... הניחא למ"ד...' — לא החשיבו גם מצות מילה, שפטורה האשה למול את בניה, כמו שלמדנו לעיל מאתו ולא אותה — יש לומר, שלא החשיבוהו משום שעצם מצות מילה אינה שייכת בה. (עפ"י מהרש"א על תד"ה משום, ע"ש. וע"ע בחידושי הנצי"ב).

והא דלא חשיב מצות כתיבת ספר תורה, לשיטת הרמב"ם שנשים פטורות — יש לומר שבכלל תלמוד תורה היא, שזו הסיבה שפטורות מכתובה, כפי שכתב החינוך (תריג) — ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א צא. וע"ע בית הלוי ח"א ו.

'אשר תשים לפניהם — השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה' — פרוש, לפניהם — לפני כל אלו שמדובר עליהם מקודם, ובפרשה הקודמת נאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל — נשים ואנשים. (עפ"י מהר"י בירב. וגרס בגמרא את כל הפסוק 'ואלה המשפטים אשר...' וכתב שהוא'ו של 'ואלה' מוסיף על ענין הראשון. אך אף לגרסתנו י"ל שכך היא משמעות הפשט).

'ע"ב) 'איבעית אימא סברא, דהא לא אית להו זקן. ואב"א קרא, דאמר קרא 'לא תקפו...' — לכאורה יש הפרש בין שני הטעמים, אם מקור הדין מסברא או מקרא — בעבדים, שהוקשו לאשה לענין חיוב מצוות; אם הטעם באשה הוא מפני שאין לה זקן, עבד שיש לו — מצווה. אולם אם המקור הוא מהכתוב, לכאורה הוא הדין לעבד. והרמב"ם (עכו"ם יב, ב) כתב שאשה אינה מצווה לפי שאין לה זקן, ולפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן — חייבים. והסביר הכסף-משנה, אף על פי שבמסקנת הגמרא למדו זאת מגזרה שוה פאת פאת, עיקר הטעם מצד הסברא, אלא שאין הסברא עומדת מצד עצמה לולא הגזרה-שוה. ועוד, הלימוד מן הפסוק בא לומר שזקן האשה (וכן זקן הסריס — ע' להלן) אינו בכלל 'זקן' שהזירה עליו תורה. אבל זקן העבד הרי הוא כזקן כל אדם. (עפ"י חזון איש). התוס' (בשבועות כב: ד"ה ואב"א) הקשו למה לי קרא, סברא היא. ופרשו שיש מקומות שאין הסברא פשוטה כל כך,

וצריך את הפסוק להשמיענו הסברא. ומשמע מדבריהם כהכס"מ שסוף הלימוד הוא מסברא. ואמנם בעיקר קושייתם יש לומר, שכאן יש נפקותא בין הטעמים כאמור, לכן אין להקשות 'למה לי קרא'. וע"ע במל"מ שם; חדושי רעק"א על המשניות; חדושי הנצי"ב — נזיר לו: ועוד דיברו האחרונים על הקש עבד לאשה, במקום שאין שייך טעם הפטור, כגון לענין פריה ורבייה (ע' תוס' ב"ב יג) — ע' משל"מ; טורי אבן (במילואים לחגיגה); נוביל"ת חו"מ יא; אור זרוע לצדיק — הל' מלכים יז, ד"ה וראיתי.

מפשט הסוגיא יוצא שזקן הסריס דומה לזקן האשה, וגם הוא אינו מוזהר בהשחתה [וממילא גם לא בהקפת הראש, לפי שהוקשה הקפה להשחתת זקן], שאין לו דין 'זקן' אלא לענין נגעים, כאשה. (עפ"י חזון איש; שבט הלוי ח"ו רמח. ודלא כהפנים-מאירות ופני משה — ירושלמי נזיר ספ"ח).

'והתניא זקן האשה והסריס... אמר אביי: להשחתה לא מצית אמרת, דייליף פאת פאת מבני אהרן...'. — יש לדקדק על שלא הקשו מיד סתירה בין משנתנו לברייתא. ויש לומר שמא מחלוקת תנאים היא, וכל הקושיא לא היתה אלא על ההסבר שלמדו זאת מזקנד — ולא זקן אשתך, שמהברייתא מבואר שאין לדרוש כן, ומנא לן לחדש דרש כזה. ובשלמא בסברא הראשונה אפשר שנחלקו בה התנאים, אבל לא בדרשה זו.

ובא אביי ותירץ שעל כרחק הברייתא אינה יכולה להתפרש לענין השחתה, שהרי כולם מודים לגזרה שזה 'פאת פאת', שלמדנו בה דברים אחרים ולא מסתבר שתנא דברייתא יחלוק על כך, וכיון שכן ניתן שוב לדרוש מזקנד. (מהר"י בירב. ובכך מיושבת תמיהת התוספות, מדוע הביא אביי לימוד חדש, ולא את ההסברים הקודמים. ובדרך דומה במקצת להסבר זה, כתב בפני יהושע. וע"ע: תוס' הרא"ש; יד דוד; מרומי שדה; למנצח לדוד (לר"ד פארדו) — באורים אחרים).

'אם כן ניכתוב קרא 'את שבזקנד' מאי פאת זקנד שמע מינה תרתי' — ויש לומר שזהו הטעם שבפאת הראש אין כתיב 'את' ורק בזקן כתוב את פאת זקנד — לצורך יתור המלה פאת, שכיון שכתוב את למה לי פאת. (רש"ש)

'אלא אמר מר זוטרא לטהרת נגעים. טהרת נגעים נמי פשיטא, כיון דבת טומאה היא בת טהרה היא' — יש לפרש 'טהרת נגעים' — שזקנם בכלל דין גילוח שיש למצורע בעת טהרתו, שלא נאמר הואיל ואין דרכם בכך, אינו בכלל 'זקן'. או גם, שלא נדרוש זקנו למעט זקן האשה. ועל כך הקשו, כיון שבת טומאה היא, ודאי היא בדין טהרה אף לענין תגלחת זקנה. (רש"ש; חזון איש. דלפירש"י שהכוונה לכל דין טהרת המצורע, לכאורה אין שייכות הענין עם הכתוב בברייתא 'זקן האשה...'. ואמנם החזו"א העיר שהלשון דחוק גם בפירוש הנזכר. ותורי"ד פירש 'טהרת נתקים' — שאם נולדה בהרת כגריס בעור הבשר ומקצתה על הזקן — אינה מצטרפת והריהי טהורה (נגעים ו,ח), שנגעי ראש זקן אינם מצטרפים עם נגעי עור בשר).

יש להעיר שכאן אמרו בסברא פשוטה 'כיון דבת טומאה היא, ואילו במסכת נזיר (סא: וברש"י) הוצרכו ללימוד על כך, לענין טומאת מת, שכל שאינו בטהרה אינו בטומאה. ושמא התם גלי לכל מקום.

ככתבם וכלשונם'

'הוקשה כל התורה כולה לתפילין'

— 'כמו שיש תורה בדיבור, כן במעשה. ועל זה רמזו: 'לא המדרש עיקר אלא המעשה', לבד מעשה המצוות, רק התורה עצמה מתקיימת במעשה. כענין שכתוב ויעש דוד שם. ובאמת גם בכל מעשה מצוה מתעורר בזה אותו הפסוק שבו נאמרה המצוה, וכמו שכתוב ועשיתם אתם (אתם כתיב) — מעלה אני עליכם כאילו עשיתם עצמכם.

והנה פרשיות אלו שבתפילין הם נגד חמשה חומשי תורה; ד' פרשיות בשל ראש, ושל יד כמו משנה תורה, שכולל כל הספרים שמקודם. והוא חיבה יתרה שנתן לנו הקב"ה להיות כל איש ישראל ספר-תורה בחיקו. והוא באמת שטר חירות, כמו מצות המלך, להיות עמו ס"ת תמיד והיתה עמו וכו', כמו כן כל ישראל בני מלכים וניתן להם ספר התפילין.

ובהנחת התפילין נגמר זה הספר, ועל זה דרשו חכמים שם ה' נקרא עליך — תפילין של ראש. פרוש, שעל ידי הנחת התפילין חל שם שמים עליהם, כמו שהתפילין צריכים קלף ודיו ובתים, כן צריכים ליד וראש של איש ישראל. ורמזו חז"ל בלשונם 'תפילין צריכים גוף נקי' — שהתפילין עצמם נגמרים בזה הגוף נקי. והקב"ה יודע שבני ישראל הם גוף נקי, ומסר להם התפילין.

לכן המניח תפילין עוסק בתורה ממש, וזוכה לחירות, כמו שאמרו 'אין לך בן חורין אלא העוסק בתורה'. וכמו כן, כפי החירות שיש לאדם משיעבוד הגוף והטבע, והוא 'גוף נקי', כך זוכה לתורה. ולכן כתיב למען תהיה תורת ה' כו' כי ביד חזקה הוציאך כו'. (שפת אמת — בא. תרנ"ו. וע"ע שם פרשת תולדות — תרנ"ה; אור שמח — הלכות תלמוד תורה א.ב.)

דף לו

'זחייב על הראש כבין העינים' — בפירוש רבנו יהונתן מלוניל ובנמוקי יוסף (מכות כ), מובא לאסור גם תולש בזקנו. (והרש"ש שם תמה בדבר, וכתב להגיה בדברי הנמו". וע' בדברי הרש"ש כאן לה:). ויש מן האחרונים שכתב שבכל מקום כינוס שער — חייב, אלא שדברה תורה בהווה, שרגילים לקרוח בראש. (דברי דוד לבעל הט"ז — אמור).

א. כתב ריב"ן (במכות שם) שהמלה 'בראשם' אינה יתרה לדרשה, שהרי היא נצרכת לגופה, והלימוד שבגמרא הוא ממשמעות הכתוב. ולפי"ז לכאורה אין כלל מקור לתולש בזקנו, שהרי הוקן אינו בכלל 'ראש', כמו שכתב הרשב"א בתשובה (ח"א תו) לענין גילוח הנזיר את זקנו, שאינו מוזהר עליו, שהרי לא הוזכר בכל הפרשה אלא שער ראש, ואין זקנו בכלל. [וכ"מ בדברי הכתוב: 'בראש או בזקן' — הרי שוקן אינו בכלל הראש].
וצריך לומר שהראשונים הנ"ל מפרשים שהלימוד הוא מן היתור ד'בראשם', וכמשמעות לשון הגמרא 'לרבות כל הראש', אלא שצ"ב הלא אצטרך לגופיה.

ב. יש להעיר שכדוגמת דברי הדברי-דוד מצאנו כן לענין נזירות בדברי בעל הטורים (ויקרא לג, יח) שמגלח בכל מקום שער שבגוף. וכבר תמהו בספרי האחרונים על כך.

זאביי מאי טעמא לא אמר כרבא, אמר לך: תפילין גופייהו מהכא גמר לה' — והלא 'אין